

KATMA DEĞER VERGİSİNDE ORANSAL YAPI VE VERGİ ORANLARINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN TÜKETİM VE TASARRUFLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dr. Fatih SARAÇOĞLU*

I. Giriş

Vergilendirmede adaletin sağlanması bakımından ödeme gücünün kavranması önem taşımakta, bu gücün göstergeleri ise gelir, servet ve harcamalar olarak sıralanmaktadır.

Katma değer vergisi harcamalar üzerinden alınan çok aşamalı ve yayılı satış vergisi niteliğinde olup; mal veya hizmetin her el değiştirilmesinde eklenen değer üzerinden tarh edilen bir satış vergisidir.

Üretimde kullanılan bütün girdilere ilişkin vergilerin indirim özelliği nedeniyle, vergi tüketim amacıyla yapılan alışlar üzerinde kalmakta; hiçbir istisnanın bulunmaması halinde, toplam matrah, aynı dönemdeki toplam tüketim harcamalarına eşit olmaktadır. Dolayısıyla katma değer vergisi tüketim üzerinde etkili olmaktadır.

Ayrıca bütün üretim ve hizmet birimlerinin yarattığı değerleri konu alan katma değer vergisinin tarafsız olması, harcamaları vergilendirmesi, tasarruflar üzerinde de etkili olmakta ve tasarrufları teşvik edici yönde etken olmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmada katma değer vergisi ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra oransal yapı sergilenecek ve daha sonra vergi oranlarındaki değişikliklerin tüketim ve tasarruflar üzerindeki etkileri incelenecektir.

II. Katma Değer Vergisi İle İlgili Genel Bilgiler

Vergilendirmede ilke olarak «vergi ödeme gücü» esas alınmakta olup, bunun göstergelerinden biri elde edilen «gelir» iken, diğer bir göstergesi, bu gelirin harcanmasıdır. Dolayısıyla doğrudan doğruya kişilerin elde ettikleri gelirlerin vergilendirilmesi yanında, harcamaların da vergilendirilmesi yoluna

---

* Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü.

gidilmektedir. Harcamaların vergilendirilmesi ise ya üretim veya üretimin her safhası ya da tek tek belirtilmiş mal ve hizmetler vergi kapsamına alınmak suretiyle gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır¹.

Katma değer vergisi konusu ve kapsamı itibarıyla muamele vergilerinden olup, teorik ve teknik üstünlükleri ile bu vergilerin en gelişmiş olanıdır. Çok aşamalı ve yayılı satış vergisi niteliğinde olup; mal veya hizmetin her el değiştirilmesinde eklenen değer üzerinden tarh edilen bir satış vergisidir². Katma değer vergisi, genel bir vergidir ve malların tümü bu vergi kapsamına dahildir; üretim ve dağıtımın perakende satış dahil her aşamasına uygulanmaktadır.

Bir ülkede, bir dönemde yaratılan gelir, katma değerler toplamına eşit olacağından, çok genel bir ifade ile verginin en geniş matrahı toplam gelir olmaktadır. Ancak, vergiyi geliri elde eden değil, gelirin elde edilmesine yol açan, yani harcamayı yapan ödemektedir. Teknik olarak geliri elde eden kişi vergi taşıyıcısı; harcamayı yapan kişi ise vergi yükümlüsü durumundadır³.

Basit biçimde tanımlanırsa; katma değer vergisi, bir işletmenin diğer firmalardan aldığı mal ve hizmetlere eklediği değer üzerinden alınan bir vergidir⁴. Katma değer vergisi, tek bir aşamada alınmakta olan muamele vergilerine (istihsal vergisi, satın alma vergisi vs.) göre çok aşamalı bir vergi ve tek aşamalı vergilere göre geniş kapsamlı bir vergidir⁵.

Katma değer vergisi ilk olarak 1954 yılında Fransa'da yürürlüğe konulmuş olup, maliye tarihinin en hızlı yayılan vergisi olmaya aday olacak biçimde uygulamaya konulmuş, özellikle 1968 yılından itibaren tüm Avrupa Birliği ekonomisini kapsamıştır⁶.

III. Katma Değer Vergisinde Oransal Yapı

A. Yürürlükteki Vergi Oranları

KDVK'nun 28. maddesinde vergi oranı, vergiye tabi her işlem için %10 olarak belirlenmiştir. Ayrıca Bakanlar Kurulu bu oranı, dört katına kadar

---

¹ Erdoğan ARSLAN: "Katma Değer Vergisi ve İlgili Yasa Tasarısının Getirdikleri", **Vergi Dünyası – CD**, Kasım 1983, s. 1.

² ARSLAN: A.g.m., s. 3.

³ İzzettin ÖNDER: "Katma Değer Vergisi", **Vergi Dünyası – CD**, Kasım 1984, s. 1.

⁴ Kadri Özen: "Katma Değer Vergisinin Genel Özellikleri", **Vergi Dünyası – CD**, Temmuz 1982, s. 1.

⁵ ÖZEN: A.g.m., s. 1.

⁶ Güneri AKALIN: **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara – 2000, s. 365.

artırmaya, %1'e kadar indirmeye, bu oranlar dahilinde çeşitli mal ve hizmetler ile bazı malların perakende safhası için farklı vergi oranları tespit etmeye yetkili kılınmıştır.

Maddenin ilk halinin gerekçesinde şu hususlara yer verilmiştir. Katma Değer Vergisinde işlemlerin niteliğine ve hitap ettiği tüketici gruplarına birden fazla oran uygulanması teorik olarak mümkün olmakla birlikte, farklı oran uygulamasının gerek vergi idaresi ve gerekse mükellefler nezdinde yarattığı güçlükler dikkate alınarak tek bir vergi oranının öngörülmesi uygun bulunmuştur. Ancak işlemlerin niteliği ve hitap ettiği tüketici grupları yönünden gerekli olan sosyal, kültürel istisnalar ile tek vergi nispetinin sakıncaları giderilmiştir⁷.

Madde gerekçesinde yukarıdaki ifadelerle yer verilmekle birlikte; Bakanlar Kurulu'na %10 oranını, dört katına kadar artırmaya, %1'e kadar indirmeye, bu oranlar dahilinde çeşitli mal ve hizmetler ile bazı malların perakende safhası için farklı vergi oranları tespit etmeye yetki verilmiş olması ve Bakanlar Kurulu'nun da bu yetkisini kullanması sonucunda farklı vergi oranları ortaya çıkmıştır.

Günümüz itibariyle verginin üç değişik oranda uygulandığı görülmektedir. Bunlar genel oran olan %18, indirimli oranlar olan %1 ve %8'dir.

Oranların uygulanacağı mal ve hizmetler listeler halinde belirlenmiş olup; I sayılı listede %1 oranına tabi mal ve hizmetler, II sayılı listede %8 oranına tabi mal ve hizmetler yer almaktadır. %18 oranına tabi tutulacak mal ve hizmetler ise I ve II sayılı listeler dışında kalan mal ve hizmetlerdir.

Söz konusu listelerdeki mal ve hizmet grupları ile vergi oranları daha çok sosyal ve ekonomik nedenler dikkate alınarak belirlenmiş olup, lüks sayılan mallara, zorunlu olanlara göre daha yüksek vergi oranı uygulanması yoluna gidilmiştir⁸. Ancak, bir toplumda zorunlu malların, lüks malların ve temel gıda maddelerinin tayin, tespit ve sınıflandırılması oldukça zor bir husustur. Gıda maddesi deyiminde temel olan nedir, ne cins ve çeşit gıda maddesi temel gıda maddesidir bu konuda karar verebilmek oldukça güç ve hatta imkânsızdır⁹.

⁷ Rifat TOKAT: "Katma Değer Vergisinde Matrah Nispet", **Vergi Dünyası – CD**, Mart 1985, s. 5.

⁸ Doğan ŞENYÜZ: **Türk Vergi Sistemi**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2005, s. 423.

⁹ TOKAT: a.g.m., s. 8.

B. Birden Fazla Oran Uygulamasının Yarattığı Sorunlar

Katma değer vergisinin hizmet dahil, tüm tüketim harcamalarını kavraması, kamu finansmanı açısından verimli bir kaynak olma karakteri sağlamakta ve uygulanacak vergi oranının düşük olmasına imkan tanımaktadır. Bu durumun vergi oranlarının yüksek olduğundan hareketle vergiden kaçınma veya kaçakçılık yoluna gidecek olanları engelleyeceği belirtilebilir¹⁰.

Katma değer vergisi tek oranlı olarak uygulanabileceği gibi, teknik yapısı vergi oranlarını farklılaştırmaya müsaittir. Ancak oran farklılığı, katma değer vergisinin basitliğine, kolaylığına, idaresine ve tarafsızlığına gölge düşürmektedir. Tek oranlı katma değer vergisi uygulamasını savunanlar; verginin idaresinin kolay ve basit olacağını, tarafsız olacağını belirtmekte ve farklı mallara farklı oranlar uygulamasının çeşitli sakıncaları olacağını belirtmektedir¹¹. Çünkü, oran farklılaştırmasında subjektif unsurlar rol oynamakta, uygulama vergi idaresi ve mükellefler açısından zorlaşmaktadır. Dolayısıyla sosyal veya ekonomik gerekçelerle oran farklılaştırılmasına gidilecekse objektif olunması önem taşımaktadır. Objektif olunmadığı takdirde oran farklılaştırmasına gitmeden katma değer vergisi kapsamı dışında ayrı vergiler yoluyla bu amaçlar sağlanmaya çalışılabilir¹².

Vergilemede adaletin sağlanması düşüncesi ise katma değer vergisinde oran farklılaştırmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü dolaylı bir vergi olan katma değer vergisi, vergi mükelleflerinin şahsi ve ailevi durumlarını göz önünde bulundurmeyen, objektif nitelikli bir yükümlülük olduğundan, vergi adaleti ile bağdaşmamaktadır. Dikey vergi adaletinde kısmi bir sonuç sağlayabilecek farklı oran yapısı uygulanabildiği dozda, verginin adaleti bozma etkisi zayıflayabilir. Ancak tek oranlı uygulandığında verginin adaletsizliği artmaktadır. Çünkü gelir artışları karşısında gerileyen tüketim harcamaları varsayımı altında, tek oranlı vergi, gelire göre gerileyen oranlı bir yük görüntüsü ortaya çıkarmaktadır¹³.

---

¹⁰ ARSLAN: a.g.m., s. 3, 4.

¹¹ Biltekin ÖZDEMİR: “Katma Değer Vergisinde Matrah, Oran ve İndirimler”, **Katma Değer Vergisi Seminer Tebliğleri ve Panel Özetleri**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları No: 151/93, s. 94.

¹² ARSLAN: a.g.m., s. 4.

¹³ İzzettin ÖNDER: “Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 30. Seri, Yıl 1984-1985, Gür-Ay Matbaası, İstanbul – 1986, s. 22.

Vergilemede adaletin sağlanması bakımından oran farklılaştırması gerekmele birlikte; tek oranlı katma değer vergisinin çok oranlı bir sisteme göre daha avantajlı olduğu; tek oranlı katma değer vergisinin yönetiminin özellikle işletmeler açısından daha kolay olduğu belirtilebilmektedir. Ayrıca, tek oranlı katma değer vergisi ekonomik yönden büyük ölçüde tarafsızdır¹⁴.

Çok oranlı katma değer vergisinin, uygulamada bir takım karışıklık ve zorluklar yarattığı görülmektedir. Bunlar kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir¹⁵.

- Birden fazla oran uygulandığında, toplam satış ve alışlara dayanarak verginin kolayca hesaplanması ve kontrolü imkanı azalmaktadır. Çünkü alış ve satışların tabii oldukları oranlar itibariyle ayrı gruplar halinde saptanması, faturaların daha ayrıntılı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

- Birden fazla oran, satışları alışlarına göre daha düşük oranda vergiye tabii olan işletmelerde vergi fazlası ve bunun iade veya mahsubu sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.

- Vergi indirim yöntemi uygulandığında, çeşitli safhalardaki vergi oranlarını ayarlamak suretiyle bir mamulün toplam vergi yükünü değiştirmek de mümkün olmamaktadır.

- Mal ve hizmetlerin vergi oranlarına göre sınıflandırılması, yani lüks olanlar ve olmayanlar biçiminde ayrılması çok güç olup, böyle bir sınıflandırma çok defa subjektif olmakta ve muhtemelen bazı tercihleri cezalandırmaktadır. Yine katma değer vergisi oranları çoğaldıkça vergi sisteminin basitliği ve kolaylığı azalmaktadır ve oran farklılaştırması katma değer vergisinin tarafsızlığını bozmaktadır¹⁶.

- Ayrıca mal ve hizmetlerin farklı oranlarda vergilendirilmesi, nisbi fiyatların değişikliğe uğramasına, tüketicilerin tercihlerinin sapmasına ve kaynakların optimal dağılımının bozulmasına neden olmaktadır¹⁷.

---

¹⁴ ÖZEN: A.g.m., s. 5.

¹⁵ ÖZEN: A.g.m., s. 5.

¹⁶ A. Aykon DOĞAN: “Katma Değer Vergisinin Esasları ve Türk Katma Değer Vergisi Sisteminin Özellikleri”, **Katma Değer Vergisi Seminer Tebliğleri ve Panel Özetleri**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları No: 151/93, s. 17-18.

¹⁷ Hakkı ÖZEL: “Maliye Bakanlığınca Hazırlanan Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısında Öngörülen Nisbet ve İndirimler Hakkında Düşünceler”, **Katma Değer Vergisi Seminer Tebliğleri ve Panel Özetleri**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları No: 151/93, s. 108.

IV. Katma Değer Vergisi Uygulamasında Vergi Yükü ve Fiyatların Oluşumu

Katma değer vergisi uygulamasında vergi yükü, mal hareketlerinin her aşamasında yaratılan katma değer ile orantılı olarak sadece o aşamadaki alıcıya yüklendiğinden, vergi yükü ve neden olacağı finansal maliyet gider vergilerindeki kadar fazla olmamaktadır. Dolayısıyla tüketici açısından da mevcut gider vergilerine göre ilave vergi yükleri getirmemektedir¹⁸.

Fiyatların ekonomik gerekçeler ve maliyet hesaplamalarından çok, bunların dışındaki etkenlerle ya da hiçbir kural ve denetime tabi olmaksızın oluşabildiği bir ortamda, vergi oranlarındaki değişikliklerin tüketicilere tam ve düşünülen biçimde yansması beklenilmemelidir. Çünkü vergi oranları örneğin, %1 oranında artırılırken, fiyatların %1'den daha fazla ya da daha az artırılması söz konusu olabileceği gibi; vergi oranları örneğin %5 azaltılırken, fiyatlar %5'den daha az ya da daha fazla azaltılabilmektedir. Bu durum, katma değer vergisinin değil, ekonomide işleyen aksak fiyat oluşum sisteminin doğal bir sonucudur¹⁹.

Bunun gibi yapay fiyat artışlarının önüne geçilmesi ancak etkin piyasa denetimi ve arz – talep dengesinin sağlanabileceği ekonomik ortamın gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Ancak bunun sebebi olmadığı gibi, aracı da katma değer vergisi değildir²⁰.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin ya da tüketim vergilerinin artışı (arzu esnek olmayanlar hariç) ürün fiyatlarını artırarak tüketicilerin satın alma gücünü azaltmak etkisine sahiptir. Dolayısıyla vergilendirilen ürünlerin talebinin azalmasına bağlı olarak üretimlerinin azalması da söz konusu olabilecektir²¹.

V. Katma Değer Vergisi Oranları ve Tüketim Üzerindeki Etkileri

Etkinlik bakımından ideal dolaylı vergilerin uyması gereken koşullar iki kısımda incelenebilir. Bunlar²²;

¹⁸ Veysel ÇAKIR: “Katma Değer Vergisi ve Fiyat Artışları”, **Vergi Dünyası – CD**, Kasım 1984, s. 4.

¹⁹ ÇAKIR: a.g.m., s. 4.

²⁰ ÇAKIR: a.g.m., s. 4.

²¹ Vito TANZİ (Çev. Kamil TÜĞEN): “Vergilerin Arttırılması ve Fiyatlar Genel Düzeyi”, **Vergi Dünyası – CD**, Eylül 1981, s. 2.

²² Aktaran AKALIN: a.g.e., s. 366.

• Bir dolaylı verginin temel hedefleri; gelir elde etmek, ikincil dağılımlar sağlamak, belli tüketim kalıplarını özendirip, bazılarını engellemeyi etkin olarak gerçekleştirebilmektir. Bu açıdan nihai tüketim mallarına dolaylı vergiler konulmalı, ara mallar ve üretim araçları (malları) vergilendirilmemelidir.

• Bu dolaylı verginin nihai tüketim malları arasındaki dağılımını belirlemek açısından, Ramsey kuralına göre, “mallar üzerindeki vergiler tüm malların taleplerini aynı oranda azaltmalıdır”.

Tüketim ve tasarruflar üzerinde etki sağlamak amacıyla katma değer vergisi oranlarında yapılan değişikliklerin de bu koşullar altında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Vergi oranlarının indirilmesinin ilk etkisi vergi hasılatında azalma biçiminde olacaktır. Bu istenilmeyen bir etkidir. Dolayısıyla belli tüketim kalıplarını özendirip bazılarını engellemek amaçlanırken, vergi oranlarında değişiklik yapılacak mallar dikkatle belirlenmelidir.

Ayrıca çoğu mallarda makul bir derecede ikame mümkün olduğundan, mallar üzerinden alınacak vergiler etkinlik kaybına yol açacaktır²³. Dolayısıyla mallar üzerindeki vergilerin tüm malların taleplerini aynı oranda azaltmasına dikkat edilmelidir.

Vergi oranlarında yapılacak değişiklikler, örneğin vergi oranlarının indirilmesi, belirli sektörlerin rekabet güçlerinin artırılması ve içinde buldukları durum sıkıntılı durumdan kurtarılmalarına yönelik de olabilir²⁴. Bu tür değişikliklerin de vergi hasılatının azalması gibi olası etkilerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

A. Verginin Yansıması ve Vergiden Kurtulma Çabaları

Verginin nispi fiyat etkisini tahmin edebilmek için, yansıma yön ve şiddetinin bilinmesi gerekmektedir. Şekli olarak vergi ileriye taşınmaktadır,

---

²³ Joseph E. STIGLITZ (Çev. Ömer Faruk BATIREL): **Kamu Kesimi Ekonomisi**, M.Ü. İ.İ.B.F. Yayın No: 549/396, İstanbul – 1994, s. 539.

²⁴ Örneğin, ülkemizde tekstil sektöründe KDV oranı belirtilen amaçlarla %18'den %8'e indirilmiştir. Bkz. Berrak AYAZOĞLU: “Tekstil Sektöründe İndirimli KDV Uygulamasının Kapsamı ve Yüklenilip İndirilemeyen KDV'nin İade Esasları”, **Vergiciyle ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi**, S. 217, Mayıs 2006, s. 51; Serkan ELİDOLU: “Tekstil ve Deri Ürünlerinde Yapılan KDV İndiriminin, KDV İadesi Açısından Değerlendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, S. 211, Nisan 2006, s. 65.

ancak bu durum verginin tümüyle ileriye yansıtıldığı anlamına gelmemektedir. Ülkemizin üretim yapısı ve piyasa koşulları dikkate alındığında, verginin büyük bir kısmı itibariyle ileriye yansıtılacağı görülmektedir. Çünkü sermayenin kıt ve genellikle monopollü konumu, emeğin ise bol ve güçsüz pazarlık koşulu içinde olması, fiyat artışlarını pompalayan para ve kredi hacminin genişlemesi koşulu altında, verginin ileriye yansıtılması olasılığını arttırmaktadır²⁵.

Verginin tamamen ileriye yansıtılmasında sabit kıymetler ve üretimde kullanılan girdilere ilişkin verginin indirilebilmesi etkili olmaktadır. Yani katma değer vergisi bütün harcamaları kapsamakla birlikte, sabit kıymetler (sermaye malları) dahil, üretimde kullanılan bütün girdilere ilişkin vergilerin indirim özelliği nedeniyle; vergi, nihai tüketim amacıyla yapılan alışlar üzerinde kalmakta; hiçbir istisnanın bulunmaması halinde, toplam matrah, aynı dönemdeki toplam tüketim harcamalarına eşit olmaktadır²⁶.

Verginin tamamen ileriye ya da tüketicilere yansması vergi oranlarında yapılacak değişikliklerin tüketim üzerinde ne denli etkili olabileceğine işaret etmektedir. Şöyle ki, vergi oranları artırıldığında özellikle **talep esnekliğinin yüksek olduğu mallardan kaçış** ortaya çıkabilecek, tüketiciler alternatif mallara yönelebileceklerdir.

Arz fonksiyonu veri iken talep elastikiyeti azaldıkça verginin ileriye, arttıkça geriye yansması ortaya çıkmakta, buna karşılık veri talep fonksiyonu varsayımı altında arz elastikiyeti azaldıkça vergi geriye, arttıkça vergi ileriye doğru yansımaktadır²⁷.

Genel tüketim vergileri, nispi fiyatlar ve kaynak dağılımını etkilemektedir. Şöyle ki, vergi salındıktan sonra mal ve hizmetlerin arz ve talep esnekliklerine bağlı olarak bazı malların fiyat ve üretimleri diğerlerine göre farklı biçimde etkilenmekte; üretim ve tüketim hacimleri farklı boyutlarda gerçekleşmektedir²⁸.

Vergi yoluyla kaynak dağılımının etkilenmesi dolaylı vergiler sistemindeki değişikliklerde daha bariz biçimde ortaya çıkmaktadır. Önceden

---

²⁵ ÖNDER: “Katma Değer Vergisi”, s. 4.

²⁶ ÖZEN: A.G.M., S. 1.

²⁷ ÖNDER: “Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri”, s. 25.

²⁸ A. Bora OCAKÇIOĞLU: “Katma Değer Vergisinin Türkiye’deki Beş Yıllık Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Memduh YAŞA’ya Armağan**, 34. Seri, Yıl 1990/1991, Yayılım Matbaası, İstanbul – 1993, s. 134.

tüketim vergileri belirli mal ve hizmetler üzerinde yoğunlaşmışken; sistem değişikliğinden sonra vergi yükleri başka alanlara kaymışsa önemli nispi fiyat ve kaynak dağılımı değişikliklerinden söz edilebilir²⁹.

Katma değer vergisi uygulamasında üretici ve dağıtımçıların görevi, verginin devlete aktarılmasında aracılık etmekten ibarettir³⁰. Yani katma değer vergisinin üreticilerden çok tüketiciler üzerinde önemli etkileri olmaktadır. Vergi, üretim ve dağıtım aşamalarında yaratılan katma değerler üzerinden alındığından; verginin yükü, sanayi, ticaret, tarım ve hizmet kesimlerine yayılmaktadır. Dolayısıyla verginin devlete ödenmesinde aracı olan işletmeler, vergi yükünü daha az hissedeceğinden, kaçakçılık eğilimi azalmakta; her işletme, yalnızca kendi yarattığı katma değer vergisini satış bedeliyle müşteriden tahsil ederek vergi dairesine yatırmakta aracı olacağından, vergi kaçakçılığı çekiciliğini yitirmektedir³¹. Olaya tüketiciler açısından bakıldığında, vergi yüklenicisi konumundaki tüketicilerin vergi oranlarının yüksek olduğu mal ve hizmetleri kullanmaktan vazgeçmeleri sonucuyla karşılaşılabilir. Yani katma değer vergisi oranlarının yüksek olması ya da yükseltilmesi, tüketicilerin vergi oranı yüksek olan bu mal ve hizmetleri kullanmaktan çekinmelerine neden olabilecektir.

Ayrıca verginin uygulanmasında aracı konumunda bulunan işletmeler, alışları ve giderleri dolayısıyla ödedikleri vergileri, mal ve hizmet teslimleri sırasında borçlanacakları vergilerden indirebilmek için, bunlara ilişkin belge alma gereğini duyacaklar; ancak; tüketiciler, verginin asıl yüklenicisi konumunda olduklarından belge almak yerine katma değer vergisinin indirilmesini isteyebileceklerdir³². Özellikle vergi oranının yüksek olması durumunda bu etkinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Dolayısıyla vergi oranlarındaki değişikliklerin tüketim eğilimleri üzerinde etkileri olabileceği gibi, vergi yükünden kurtulmaya yönelik çabalara girişilmesine de neden olabileceği görülmektedir.

Nihai tüketicilerin bu şekilde tepki göstermelerini engellemek bakımından özellikle ücretlilere vergi iadesi uygulamasının büyük önemi bulunmaktadır. Ayrıca denetim mekanizmasının etkinliği de bu açıdan rol oynamaktadır.

²⁹ OCAKÇIOĞLU: a.g.m., s. 134.

³⁰ H. İBRAHİM UZUN: "KATMA DEĞER VERGİSİNİN YARATACAĞI ETKİLER", **VERGİ DÜNYASI – CD**, ARALIK 1984, S. 1.

³¹ UZUN: a.g.m., s. 1, 2.

³² UZUN: a.g.m., s. 2.

B. Verginin Anti-Enflasyonist Etkisi

Maliye literatüründe enflasyonla mücadelede vergilerin artırılması veya kamu harcamalarının azaltılması önerilmektedir. Maliye uzmanlarına göre, kişilerin satın alma gücünü ve dolayısıyla tüketimini azaltmak için vergilerin artırılması yoluna gidilmelidir. Çünkü tüketim, satın alma gücüne bağlıdır ve satın alma gücünün vergilerle azaltılması, çoğaltan etkisi ile her defasında milli gelirin büyük ölçüde azalmasına neden olmaktadır³³.

Katma değer vergisi, gelir vergisinin kavrayamadığı satın alma güçlerinin vergilendirilmesi ve piyasadaki satın alma güçlerinin büyük ölçüde devlete aktararak enflasyonun frenlenmesinde etken olması gibi yönlerden önemli bir politika aracıdır. Vergi tabanının genişliği dolayısıyla vergi oranlarındaki küçük değişikliklerle istenilen hedeflere ulaşılabilir; halkın tercihlerinin tüketim ile tasarruf arasında dağılımı düzenlenebilecektir.

Ancak enflasyonla mücadelede alternatif vergilerin sadece deflasyonist etkileri üzerinde durulmamalı, bu vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri ile vergi yükünün dağılımı üzerine eğilmek ve aynı hasılatı sağlayan vergilerden deflasyonist gücü fazla olanı değil, adil olanı tercih etmek gerekmektedir³⁴.

VI. Katma Değer Vergisi Oranları ve Tasarruflar Üzerindeki Etkileri

Klasik iktisatçılara göre geliri tayin eden faktör faiz iken, Keynesyenlere göre gelirdir. Yani birey veya ailenin geliri arttıkça, gelirin artan bir kısmı tasarruf edilecektir³⁵. Katma değer vergisi gibi tüketim üzerinden alınan vergilerde verginin yükü tüketim eğilimi yüksek olanlar üzerine düşmekte ve tasarruf eğilimi yüksek olanların elinde daha yüksek bir tasarruf edilebilir gelir kalmaktadır. Tüketim eğilimi yüksek olanlar ise genellikle düşük gelir düzeyinde bulunan kesim olmaktadır. Çünkü bu kesim mevcut gelirleriyle yaşamlarını ancak sürdürebilmektedir. Ülkemiz koşulları dikkate alındığında da gelir dağılımı anketlerinin sonuçlarına göre, nüfusun büyük kısmının ancak asgari düzeyde geçinebilecek kadar, hatta bundan daha düşük düzeyde gelir elde ettiği görülmektedir. Dolayısıyla katma değer vergisinin

³³ TANZİ: a.g.m., s. 1.

³⁴ Hüsnü KIZILYALLI: **Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri - Katma Değer Vergisi Semineri C. II-**, A.İ.T.İ.A. Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları No: 71/7, s. 157.

³⁵ KIZILYALLI: a.g.e., s. 88.

yükünü özellikle düşük gelirli kesimin taşıdığı ve vergi oranlarının artırılmasının tasarruf etkisinin olmayacağı, toplumu daha güç duruma sokacağı belirtilebilir.

Halkı tasarrufa yönlendirmeye çalışmanın gerekçelerinden biri ekonomik büyüme için gerekli fonların sağlanabilmesidir. Ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için diğer ülkelerden fon sağlanabilecek ya da tasarruf oranlarının artırılması yoluna gidilebilecektir. Birinci alternatifin çok kolay olmadığı dikkate alındığında, ulusal tasarruf oranlarının (özellikle kişisel tasarruf oranlarının) arttırılmasının önemi daha kolay anlaşılabilir. Böylece ihtiyaç duyulan fon karşılanmış olacaktır.

Vergi oranları kamu gelirlerinin yanısıra, ekonomik etkinliği ve büyümeyi de etkilemektedir. Hatta yüksek vergi oranları, kaynakların özel sektör tarafından kullanımını saptırabilmekte ve kaynak israfına neden olabilmekte; benzer şekilde vergi kaçırmayı ve kaynakların dağılım kanallarını değiştirerek daha verimsiz alanlara ve yeraltı ekonomisine yönelmesine de neden olabilmektedir³⁶. Ancak bu etkiler, vergilerin türü, oranı ve miktarına bağlı olarak değişmektedir. Yani, harcama, tasarruf, çalışma arzusu, yatırım kararları ve vergi gelirleri üzerinde farklı vergilerin ve vergi oranlarının farklı etkileri olmaktadır.

Vergilerin artırılması kişilerin daha çok tüketip daha az tasarruf etmelerine, tüketimin tasarrufa göre daha az pahalı olmasına ve dolayısıyla tasarruf oranının azalmasına neden olabilir. Böylece, potansiyel üretimin büyüme oranı düşer. Ancak, eğer amaçlardan uzaklaşma ihtimaline göre, mallar biriktirilir ise tasarruf oranlarının düşüşü, potansiyel üretimin çok hızlı artması halinde tasarruf sahiplerini daha çok tasarruf etmeye yöneltebilir³⁷.

Tasarruf düzeyinin düşüklüğünde; sosyal ve demografik faktörlerin yanısıra, vergi politikalarının da önemli etkenlerden biri olduğu görülmektedir. Özellikle gelir vergisi, tüketim vergilerine nispeten tasarruf maliyetini büyük ölçüde yükseltmektedir. Dolayısıyla vergi oranlarını artırarak daha fazla gelir toplama olanağı olmadığı gibi, gelir kaybıyla da karşı karşıya kalılabileceği (Laffer eğrisi)³⁸ görüşünden hareketle zaman zaman vergi oranlarında indirim

---

³⁶ AHMET ULUSOY – BİROL KARAKURT: “Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri”, **Vergi Dünyası – Cd**, Ekim 2002, S. 1.

³⁷ Tanzi: a.g.m., s. 4.

³⁸ ULUSOY – KARAKURT: a.g.m., s. 5.

söz konusu olmakta ve bu indirimin verginin tabana yayılması ve vergi hasılatını artırması beklenmektedir.

Kuramsal düzeyde, bütün üretim ve hizmet birimlerinin yarattığı değerleri konu alan katma değer vergisinin, maliyet unsurlarını baz olarak aldığından ekonomik yönden tarafsız olması, harcamaları vergilendirmesi, tasarrufları teşvik edici kimlik kazanmasına neden olmaktadır³⁹.

Katma değer vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ülkelerinde yüzde %18 iken; Ülkemizde %30'un üzerindedir. Bu durumun çeşitli nedenleri bulunmakla birlikte, en önemli nedeni, vergi gelirlerinin artırılması her gündeme geldiğinde tabanı daha geniş ve denetimi daha kolay olan katma değer vergisi oranlarının artırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla vergilemede adaletin sağlanması bakımından da katma değer vergisi oranları indirilebilecektir. Böylece nihai tüketici daha az vergi ödeyecek, gelirinin artan kısmıyla başka alanlarda harcama yapabilecek veya tasarruflarını artıracaktır. Ayrıca harcama artışı yeni üretim kapasitelerini teşvik edebilecek; tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesi de benzer etkide bulunacaktır⁴⁰.

Katma değer vergisi oranlarının düşürülmesi;

- Verginin asıl yüklenicisi konumunda bulunan nihai tüketicilerin pazarlıkla katma değer vergisinin indirilmesini istemek yerine, belge almak yoluna gitmelerini ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasını sağlayabilecektir.

- Belge pazarlığının kalkması, belge düzeninin yerleşmesini sağlayacak ve gelir üzerinden alınan vergilerin hasılatına olumlu yönde katkısı olacaktır.

- Vergi oranlarının indirilmesi ve sistemin basitleştirilmesi, yatırımları ve yabancı sermaye girişini teşvik edebilecektir⁴¹.

VII. Sonuç

Ülkemizde katma değer vergisi 1985 yılında yürürlüğe konulmuş olup, tek oranlı olarak uygulanması benimsenmişken, günümüzde farklı oranlar söz

---

³⁹ ARSLAN: a.g.m., s. 3.

⁴⁰ ULUSOY – KARAKURT: A.G.M., S. 11.

⁴¹ ULUSOY – KARAKURT: A.G.M., S. 11.

konusu olmuştur. Oranlardaki bu farklılaştırma eleştiri konusu olmakta ve vergi oranlarının hangi mal ve hizmetler için nasıl belirlendiği tartışılmakta, bu belirlemenin subjektif nitelikte olduğu ileri sürülmektedir.

Dolayısıyla zaman zaman katma değer vergisi oranlarının değiştirilmesi gündeme gelmektedir. Bu çerçevede ülkemizde katma değer vergisinin yürürlüğe girmesinden bu yana çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Katma değer vergisi oranlarındaki bu değişikliklerin tüketim ve tasarruflar üzerindeki etkilerinin tam olarak belirlenebilmesi bakımından sadece vergi oranlarındaki değişikliklerin bilinmesi yeterli olmamaktadır. Bu açıdan;

- bu mal ve hizmetleri kimlerin kullandığı,
- vergi oranlarının değiştirildiği dönem,
- söz konusu mal ve hizmetlerin ikame imkanlarının olup olmadığı,
- bu mal ve hizmetlerin kullanıcılarının tüketim ve tasarruf eğilimleri,
- katma değer vergisi oranları değiştirilmekle birlikte, bu değişikliklerin başka vergilerle telafi edilip edilmediği,
- fiyatların katılığı,

gibi hususların bilinmesi gerekmektedir.

Nitekim Ülkemizde özel tüketim vergisi yürürlüğe konulurken en yüksek katma değer vergisi oranları uygulamadan kaldırılmış, ancak bunun yerine bir anlamda verginin adı değiştirilerek, söz konusu oranlarda vergilendirilen mal ve hizmetler, özel tüketim vergisi kapsamına alınmıştır. Yani katma değer vergisi oranları değiştirilmekle birlikte, bu değişiklikler (en üst vergi oranlarının kaldırılmasından doğan boşluk) başka vergilerle telafi edilmiştir.

Yine geçmiş yıllarda örneğin, simitte katma değer vergisi oranları indirilmiş, ancak bu indirim fiyatlara yansımamıştır. Bu durum, fiyatların katılığı ve simit talebinin çok esnek olmaması ile açıklanabilmektedir.

Arz yönlü iktisatçıların belirttiği gibi vergi oranlarının düşürülmesi yoluyla vergi hasılatının artırılacağı yönündeki görüşlerin de ülkemiz açısından çok fazla geçerlilik taşımadığı belirtilebilir. Çünkü vergi denetimleri yeterli değilken vergi tabanını genişletmek çok mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri: **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara – 2000.
- ARSLAN, Erdoğan: “Katma Değer Vergisi ve İlgili Yasa Tasarısının Getirdikleri”, **Vergi Dünyası – CD**, Kasım 1983.
- ÇAKIR, Veysel: “Katma Değer Vergisi ve Fiyat Artışları” , **Vergi Dünyası – CD**, Kasım 1984.
- AYAZOĞLU, Berrak: “Tekstil Sektöründe İndirimli KDV Uygulamasının Kapsamı ve Yüklenilip İndirilemeyen KDV'nin İade Esasları”, **Vergiciyle ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi**, S. 217, Mayıs 2006.
- DOĞAN, A. Aykon: “Katma Değer Vergisinin Esasları ve Türk Katma Değer Vergisi Sisteminin Özellikleri”, **Katma Değer Vergisi Seminer Tebliğleri ve Panel Özetleri**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları No: 151/93.
- ELİDOLU, Serkan: “Tekstil ve Deri Ürünlerinde Yapılan KDV İndiriminin KDV İadesi Açısından Değerlendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, S. 211, Nisan 2006.
- KIZILYALLI, Hüsnü: **Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri - Katma Değer Vergisi Semineri C. II**, A.İ.T.İ.A. Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları No: 71/7.
- OCAKÇIOĞLU, A. Bora: “Katma Değer Vergisinin Türkiye’deki Beş Yıllık Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Memduh YAŞA’ya Armağan**, 34. Seri, Yıl 1990/1991, Yayılım Matbaası, İstanbul – 1993.
- ÖNDER, İzzettin: “Katma Değer Vergisi”, **Vergi Dünyası – CD**, Kasım 1984.
- ÖNDER, İzzettin: “Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 30. Seri, Yıl 1984-1985, Gür-Ay Matbaası, İstanbul – 1986.
- ÖZDEMİR, Biltekin: “Katma Değer Vergisinde Matrah, Oran ve İndirimler”, **Katma Değer Vergisi Seminer Tebliğleri ve Panel Özetleri**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları No: 151/93.

- ÖZEL, Hakkı: “Maliye Bakanlığınca Hazırlanan Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısında Öngörülen Nisbet ve İndirimler Hakkında Düşünceler”, **Katma Değer Vergisi Seminer Tebliğleri ve Panel Özetleri**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları No: 151/93.
- ÖZEN, Kadri: “Katma Değer Vergisinin Genel Özellikleri”, **Vergi Dünyası – CD**, Temmuz 1982.
- STIGLITZ, Joseph E. (Çev. Ömer Faruk BATIREL): **Kamu Kesimi Ekonomisi**, M.Ü. İ.İ.B.F. Yayın No: 549/396, İstanbul – 1994.
- ŞENYÜZ, Doğan: **Türk Vergi Sistemi**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2005, s. 423.
- TANZİ, Vito (Çev. Kamil TÜĞEN): “Vergilerin Arttırılması ve Fiyatlar Genel Düzeyi”, **Vergi Dünyası – CD**, Eylül 1981.
- TOKAT, Rıfat: “Katma Değer Vergisinde Matrah Nispet”, **Vergi Dünyası – CD**, Mart 1985.
- ULUSOY, Ahmet – Karakurt, Birol: “Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri”, **Vergi Dünyası – CD**, Ekim 2002.
- UZUN, H. İbrahim: “Katma Değer Vergisinin Yaratacağı Etkiler”, **Vergi Dünyası – CD**, Aralık 1984, S. 1.